dybbuk

dybbuk

Premiera – 11 marca 2017

Tekst – **Artur Pałyga**
Reżyseria – **Paweł Passini**
Scenografia i kostiumy – **Elbruzda**
Reżyseria świateł – **Katarzyna Łuszczyk**
Muzyka – **Daniel Słomiński, Paweł Passini**

Obsada:
Lea – **Ilona Lewandowska (gościnnie)**
Basia, Batia – **Daria Polasik-Bułka**
Frade, Matka Nie Lei – **Jadwiga Grygierczyk**
Gitel, Nie Lea – **Oriana Soika**
Anioł Jahoel – **Marta Gzowska-Sawicka**
Chanan, Nie Chanan – **Paweł Janyst (gościnnie)**
Henoch, Batlan II, Chasyd II, Sędzia II – **Michał Czaderna**
Menasze, Sekretarz Papieski, Batlan IV – **Sławomir Miska**
Aszer, Batlan I, Chasyd I, Sędzia I – **Mateusz Wojtasiński**
Meir, Batlan III, Chasyd III, Michael – **Piotr Gajos**
Meszuach, Abulafia – **Rafał Sawicki**
Reb Azriel, Salomon Halberstam – **Kazimierz Czapla**
Reb Szymszon, Papież – **Jerzy Dziedzic**
Reb Sender, Aron Halberstam – **Adam Myrczek**
Reb Mendel, Nachman, Nie Meuszuach – **Grzegorz Sikora**

Asystent reżysera – **Michał Czaderna**
Inspicjentka – **Halina Mieszczak**

Serdecznie dziękujemy dr. Jackowi Proszykowi za materiały źródłowe oraz konsultacje. Twórcy dziękują również tłumaczowi, Arje Mikołajowi Krawczykowi, za udostępnienie najnowszego tłumaczenia „Księgi Znaku".

Teatr Polski
BIELSKO-BIAŁA

Sezon 2016/2017

Witold Mazurkiewicz
dyrektor naczelny i artystyczny

Jesteśmy instytucją kultury miasta Bielska-Białej

Teatr Polski, ul. 1 Maja 1
43-300 Bielsko-Biała

centrala tel. 33 822 84 51-52
teatr.bielsko.pl

nemak
FCA
FIAT CHRYSLER AUTOMOBILES
KLINGSPOR
PZU
AQUA Bielsko-Biała S.A.

O spektaklu

Spektakl Pawła Passiniego inspirowany jest żydowską legendą dramatyczną Szymona An-skiego, jednak tekst napisany przez Artura Pałygę czerpie nie tylko z „Dybuka", ale także z przedwojennej historii bielskich Żydów. Używając historii niespełnionej miłości pary kochanków, Lei i Chanana, twórcy chcą zbudzić duchy z zapomnianej przeszłości Bielska-Białej. Bo gdzieś się musiały przecież podziać te niedokończone rozmowy, nieprzeżyte życia, niedocieszone radości, niedosmucone smutki, niespełnione pragnienia, cały świat, który był tutaj...

„DyBBuk" dzieje się w mieście dzisiejszym. W mieście, które mogłoby być czymś innym. Na podwórku przy 11 Listopada 63, na ulicy 3 Maja przed nieistniejącą synagogą, na Przegibku. „DyBBuk" dzieje się też w mieście spoza czasu. W podziemnej synagodze pod ulicą Krakowską, na księżycu, który zbliża się tak, że dobrze widać z niego miasto. A także w Watykanie, gdzie żydowski mistyk, Abulafia, chce nawrócić papieża na judaizm. I w mieszkaniu Salomona Halberstama koło Zamku Sułkowskich.

Paweł Passini przywołując świat z przeszłości, nie tworzy „spektaklu archeologicznego". Używa historii, aby zadać pytania, które nie są historyczne: czym jest świat bez metafizyki, jak czytać znaki – i czy są jeszcze znaki? Czemu w świecie bez reguł tak bardzo tęsknimy za porządkiem, że jesteśmy skłonni wzywać dybuka, by przyszedł tylko po to, by coś się zmieniło. Tylko czy jest jeszcze ktoś, kto wysłucha naszych modlitw i przyniesie spełnienie?

Tekst Artura Pałygi powstał z inspiracji „Dybukiem" Szymona An-skiego, którego fragmenty zostały włączone w treść spektaklu. Twórcy wykorzystują również teksty nieznanego autora pochodzące z bielskiego getta, które odnalazł i udostępnił autorowi dr Jacek Proszyk. W spektaklu zostały wykorzystane również fragmenty „Księgi Znaku" („Sefer Ha Ot") w przekładzie Arje Mikołaja Krawczyka oraz „Pieśni nad Pieśniami" w przekładzie Jakuba Wujka.

Od autora

Najpierw powstał „Gdybuk". Kiedy Paweł Passini przyniósł „Dybuka" Szymona An-skiego, kiedy go przeczytałem, kiedy pogadaliśmy, po-opowiadaliśmy sobie o bielskim „Dybuku", napisałem „Gdybuka". „Gdybuk" się nie wydarza. Nic się w nim nie wydarza. To świat nie-wydarzeń, niebohaterów, niechóru. Świat, który tęskni za dybukiem, który chciałby czegoś, co wydaje mu się, że utracił, ponieważ nie czuje się światem jak należy.

Kiedy pisałem „Gdybuka", Paweł czytał z aktorami „Dybuka". Siedziałem, słuchałem i zaczął jeden świat z drugim się uzupełniać, jeden przez drugi był wywoływany oraz przyciągany. Świat „Gdybuka" był z gruntu bielski, do szpiku kości bielski. Świat „Dybuka" był z kości. Bielskie kości zaczęły tańczyć w „Dybuku". Tekst An-skiego odpadał jak ciało od kości. Został szkielet. I nowe słowa na ten szkielet naciągnięte.

Historii bielskich Żydów nie musiałem odszukiwać, bo były już odszukane. Największym Odszukiwaczem Żydowskich Historii w Bielsku-Białej jest dr Jacek Proszyk. Z rozmów z nim, z podwórza Pralni, na którym byłem z nim, z jego opowieści i z jego książek są te historie. Zaznaczę, że te historie są tu pod słowami często. Że wiadomo, gdzie to się dzieje. Że są miejsca znane ludziom stąd. I rzecz w tym, że nie dzieje się w nich historia lokalna, ale historia po prostu.

Są dwaj moi przyjaciele od lat, nie mogło ich nie być: Aron Halberstam z Białej i Salomon Halberstam z Bielska. Jest Abulafia, mistyk. Uważam go za bielszczanina, ponieważ Salomon Halberstam przywiózł go tutaj w Księdze Znaku i mieszkali razem tuż przy Zamku Sułkowskich.

Jest historia Pralni Pedanteria. Wprawdzie ostatecznie nie weszła do spektaklu w całości, ale jest wystarczająco wyraźna. Dopowiem. Pracowałem jako wolontariusz w Muzeum Państwowym KL Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, w archiwum. I natrafiłem na esesmana z Bielska, który był wartownikiem w Auschwitz. Zacząłem grzebać. I poprzez niego natrafiłem na historię Pralni. Esesman Robert Sierek dwa razy w tygodniu kursował ciężarówką z Auschwitz do Bielitz, a z nim kilkoro więźniów. Wieźli ubrania z obozu do prania. Odnalazłem tę pralnię. Ul. 11 Listopada 63. Przed wojną prowadził ją Żyd, Henryk Reich i nazywała się Pedanteria. Po 1939 przejął ją nauczyciel ze szkoły ewangelickiej, Niemiec, niejaki Schweizer, który później podpisał kontrakt z KL Auschwitz i rozbudował pralnię. Pralnia istniała w tym miejscu jeszcze niedawno, jeszcze dopiero co. I potem odkryłem, dzięki Jackowi Proszykowi, że dokładnie pod tym samym adresem mieszkał Aron Halberstam, chasydzki rabin i miał tam swoją synagogę. To odkrycie, ten przedziwny zbieg okoliczności, wracał do mnie ciągle. Co to miało znaczyć? Pralnia, bialskie podwórze naznaczone Auschwitz. Okazało się, że to było miejsce kontaktu z wolnością. Tędy przesyłano grypsy z obozu i do obozu, tędy przekazywano lekarstwa. To ogromna, nieopowiedziana historia. Dotknęliśmy jej w „DyBBuku". Dotknęliśmy.

Pełno tu tych nieopowiedzianych, niepootwieranych historii. Dotykamy ich, wywołujemy, ale nie opowiadamy. Wywołujemy dybuka i dopiero teraz zobaczymy, co będzie.

Artur Pałyga

Paweł Passini
reżyseria i muzyka

Reżyser teatralny, kompozytor. Jeden z prekursorów nurtu teatru interaktywnego w Polsce. Założyciel pierwszego na świecie teatru internetowego neTTheatre. Absolwent Wydziału Reżyserii warszawskiej Akademii Teatralnej. Wcześniej studiował filozofię i kulturoznawstwo na Uniwersytecie Warszawskim. Jako spektakl dyplomowy zrealizował „Dybbuka" Szymona An-skiego w poznańskim Teatrze Nowym. Związany z Ośrodkiem Praktyk Teatralnych „Gardzienice" i Instytutem Badania Twórczości Jerzego Grotowskiego we Wrocławiu. Jest założycielem i wykładowcą Lubelskiego Studium Teatralnego prowadzonego przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.

Pracował m. in. w Izraelu, Finlandii, USA, Indiach, Grecji, we Włoszech i na Cyprze. Ma w swojej karierze także epizody aktorskie. Wyreżyserował m. in. „Zbrodnię z premedytacją" Witolda Gombrowicza w Teatrze Miejskim w Gdyni, „Klątwę" Stanisława Wyspiańskiego i „Ifigenię w Aulidzie" Eurypidesa w Teatrze im. Kochanowskiego w Opolu, „Artaud – Sobowtór i jego teatr" w warszawskim Teatrze Studio i „Amszela Kafkę" w Teatrze Polskim we Wrocławiu. 1 sierpnia 2008 roku w Muzeum Powstania Warszawskiego przygotował „Hamleta 44" wg Szekspira. W 2007 roku na scenie krakowskiej Łaźni Nowej wyreżyserował „Odpoczywanie" – pierwszy na świecie spektakl pokazywany na żywo w Internecie. W tym samym roku powstał także spektakl „Sczeźli!" wg tekstów Tadeusza Kantora.

Jest Stypendystą Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, laureatem Złotych Masek za „Ifigenię w Aulidzie", „Słownik Chazarski – Dzieci Snów", Nagrody Głównej XXIX Festiwalu Opolskie Konfrontacje Teatralne „Klasyka Polska" za reżyserię „Klątwy" oraz Nagrody im. Konrada Swinarskiego za spektakl „Morrison/śmiercisyn". Swoje autorskie spektakle „Turandot" oraz „Kukła. Księga Blasku" prezentował na FRINGE Festival w Edynburgu, gdzie otrzymał Herald Angel i Total Theater Award.

Oprócz pracy artystycznej Passini wraz ze swoim zespołem prowadzi także działalność laboratoryjną i dydaktyczną, m. in międzynarodowy projekt badania nad technikami aktorskimi w tragedii antycznej Dynamika Metamorfozy realizowany przez Stowarzyszenie Artystów „Bliski Wschód" i Instytut Grotowskiego we Wrocławiu.

Jego ostatnie realizacje to: „Hideout/Kryjówka" (neTTheatre, Lublin/ Warszawa), „Dziady. Twierdza Brześć" (IAM/ATD, Brześć, Białoruś), „Halka/Haiti" (Cazale, Haiti/Polski Pawilon na Biennale w Wenecji), „Bieguny" (neTTheatre Lublin/ Teatr Maska Rzeszów), „Y" (Teatr Muzyczny Capitol, Wrocław), „Znak Jonasza" (neTTheatre, Lublin/ Warszawa), „Matki" (Teatr Żydowski, Warszawa).

Artur Pałyga
tekst

Urodzony w 1971 r. Pracuje jako dramaturg w Teatrze Śląskim w Katowicach. Mieszka w Bielsku-Białej. W 1989 r. został dziennikarzem. Dorabiał jako pomocnik zbrojarza, sprzątacz wagonów oraz instruktor gry na gitarze. Przez kilka lat był aktorem w grupie teatralnej Heliotrop. Pisał, redagował i rozrzucał w mieście zin kulturalny „Lunapark". Zdobywając nagrody za reportaże, wyuczył się zawodu nauczyciela muzyki, a następnie skończył polonistykę na UJ i nie skończył studiów doktoranckich, ponieważ intensywnie zajął się pisaniem dla teatru. W 2005 r. napisał musical pt. „Guma balonowa" dla klubu osiedlowego. Następnie wygrał konkurs na sztukę o Bielsku-Białej, którą w 2006 r. zadebiutował na teatralnej scenie w Teatrze Polskim. Jego sztuki dwukrotnie zdobyły grand prix festiwalu Raport w Gdyni („Żyd" w reż. Roberta Talarczyka w 2008, „Wszystkie rodzaje śmierci" w reż. Pawła Passiniego w 2009). „Ostatni taki ojciec" w reż. Łukasza Witt-Michałowskiego oraz „Nieskończona historia" w reż. Piotra Cieplaka zwyciężyły w Konkursie na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej (2009 i 2012), a spektakl „Tato" w reż. Małgorzaty Bogajewskiej na podstawie jego sztuki otrzymał w 2015 roku w tym samym konkursie nagrodę za reżyserię. Jego teksty reżyserowali też: Piotr Ratajczak, Joanna Lewicka, Paweł Łysak, Jan Klata, Grażyna Kania, Wojciech Faruga, Agata Kucińska, Tomasz Wygoda, Aneta Groszyńska. Paweł Passini za reżyserię jego tekstu pt. „Morrison/śmiercisyn" otrzymał Laur Konrada.

W 2013 zdobył Gdyńską Nagrodę Dramaturgiczną za sztukę pt. „W środku słońca gromadzi się popiół". Sztuka ta w 2014 r. miała swoją prapremierę w reż. Wojciecha Farugi w krakowskim Teatrze Starym, a następnie w reż. Agaty Kucińskiej zrealizował ją Wrocławski Teatr Lalek.

W ostatnich latach regularnie prowadził zajęcia literackie dla osób niepełnosprawnych w stowarzyszeniu Teatr Grodzki. Ponad dziesięć lat pisał felietony do pisma „Przyjaciel Pies". Wydał książkę z reportażami z Białorusi pt. „Kołchoz imienia Adama Mickiewicza", a reportaż o sexczatach z „Dużego Formatu" Mariusz Szczygieł umieścił w antologii reportażu polskiego. W Teatrze Śląskim prowadzi Szkołę Lokalnych Opowieści. W Teatrze Powszechnym w Warszawie wspólnie z Małgorzatą Sikorską-Miszczuk – Pracownię Podejrzanych Praktyk Teatralnych. Czytania jego sztuk odbywały się we Francji, w Niemczech, w Rosji, w Hiszpanii i na Ukrainie. W roku 2014 premiera „Żyda" odbyła się w Budapeszcie. W 2015 r. Aneta Groszyńska zrealizowała na podstawie „Żyda" spektakl telewizyjny. Jego sztuki tłumaczono na niemiecki, angielski, francuski, rumuński, czeski, ukraiński, rosyjski, węgierski, kataloński, bułgarski, turecki i perski.

Katarzyna Łuszczyk
reżyseria świateł

Reżyser światła. Studiowała na Wydziale Wiedzy o Teatrze w Akademii Teatralnej w Warszawie i na Wydziale Polonistyki na Uniwersytecie Warszawskim. Od 2002 roku jest stałym asystentem Krzysztofa Warlikowskiego, m. in. przy spektaklach: „Dybuk", „Krum", „Anioły w Ameryce", „(A)pollonia", „Koniec", „Opowieści afrykańskie według Szekspira", „Kabaret Warszawski" i najnowszym „Francuzi". Podróżując z tymi spektaklami, pracowała w ponad 50 teatrach na całym świecie. Wyreżyserowała światła do ponad 60 przedstawień w TR Warszawa, Teatrze Polonia, Teatrze Narodowym, Teatrze Polskim, Och-Teatrze, Teatrze Ateneum, Teatrze Collegium Nobilium, Nowym Teatrze w Warszawie, Teatrze im. S. Jaracza, Teatrze Wielkim w Łodzi, Teatrze im. J. Słowackiego w Krakowie, Operze Krakowskiej, Teatrze Capitol, Teatrze Polskim i Teatrze Współczesnym we Wrocławiu, Małopolskim Ogrodzie Sztuk, Teatrze Starym w Krakowie, Teatrze Nowym i Teatrze Wielkim w Poznaniu, Teatrze Polskim w Bydgoszczy, Teatrze im. J. Kochanowskiego w Opolu oraz Opolskim Teatrze Lalki i Aktora. Stale współpracuje jako projektant oświetlenia z Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie.

Jako reżyser światła współpracowała m. in. z Agatą Dudą-Gracz (17 spektakli), Pawłem Passinim, Małgorzatą Bogajewską, Krystyną Jandą, Bogusławem Lindą, Szymonem Kaczmarkiem, Claudem Bardouilem, Markiem Kalitą, Renate Jett, Anną Seniuk, Andrzejem Domalikiem, Redbadem Klijnstrą, Przemysławem Wojcieszkiem, Marcinem Liberem, Wiktorem Rubinem, Michałem Borczuchem, Jackiem Poniedziałkiem, Łukaszem Kosem, Agnieszką Glińską. W 2015 była przewodniczącą jury festiwalu Tanec Praha, gdzie przyznawała nagrodę za najlepsze światła w spektaklach teatru tańca w Pradze. Prowadziła masterclass w Ołomuńcu w Czechach i Sao Paulo w Brazylii.

Elbruzda
scenografia i kostiumy

Z wykształcenia filozofka i projektantka odzieży. Jej fascynacja teatrem rozpoczęła się w trakcie studiów, gdy występowała na scenach teatrów amatorskich. Mieszka w Lublinie, gdzie współpracuje z tamtejszymi teatrami. Jako kostiumograf zadebiutowała w 2007 roku spektaklem „Pool – no water" w reżyserii Łukasza Witta-Michałowskiego. Od tamtej pory stworzyła kostiumy do takich spektakli jak „Zwierzątka małe zwierzenia", „Kukła. Księga Blasku", „Ala ma sen", „Kryjówka" oraz scenografie do spektakli „Bieguny", „Znak Jonasza", „Pudełko", „Requiem" (w reż. Pawła Passiniego), „Sen nocy letniej", „Ekspedycja Mrożek", „Lublove" (w reż. Joanny Lewickiej), „Szkoła Żon" (w reż. Łukasza Witta-Michałowskiego) oraz „Miasto Dada. Miasto gada. Chór" (w reż. Daniela Adamczyka). Pracowała także przy wielu produkcjach Teatru Centralnego w Lublinie, dla którego tworzyła kostiumy.

W 2010 roku otrzymała nagrodę w konkursie Off Fashion w Kielcach za kolekcję „El sueno de la raison", a w 2013 roku pierwszą nagrodę na festiwalu scenografów i kostiumografów Vizuart 2013 w Rzeszowie, za kostiumy do spektaklu „Bracia Karamazow" w reż. Janusza Opryńskiego.

Daniel Słomiński
muzyka

Basista, producent, multiinstrumentalista. Absolwent Kulturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Od najmłodszych lat związany z alternatywną sceną muzyczną. Lider kolektywu instrumentalistów D'Roots Brothers. Kojarzyć go można ze współpracy z takimi wokalistami jak: Jacek Kleyff, Jerzy „Słoma" Słomiński, Damian Syjonfam, TaLLib, Jr Stress, StamaRa, Buba Kuyateh, z którymi od lat współdziała na poziomie produkcji albumów, singli, a także koncertuje na festiwalach muzycznych w całej Polsce. Z Pawłem Passinim usłyszeć go można było trzykrotnie: podczas koncertu Energie Miasta w ramach Nocy Kultury w Lublinie, przy produkcji gali wręczenia nagród Europejski Poeta Wolności w Teatrze Szekspirowskim w Gdańsku oraz podczas odprawiania „Requiem" Stanisława Wyspiańskiego w Instytucie Teatralnym w Warszawie.

Od reżysera

Wiedza jest dostępna. Możesz łatwo czytać znaki, w kilku krokach możesz dotrzeć do dowolnego źródła. Pozostaje jedynie kwestia wyboru, czyli wolnej woli. Jak długo ten kanał będzie otwarty, tego nie wiemy.

Nie wiedział tego Abraham ben Szlomo Abulafia, a jednak zdecydował się pojechać do Rzymu na spotkanie z papieżem Mikołajem III. Chciał przekonać go, aby starsi i młodsi bracia w wierze połączyli się. Jednak w noc przed audiencją Mikołaj zmarł. Posądzony o czary Abulafia został wtrącony do lochu i skazany na stos. Ale przekonał ich, żeby go wypuścili. Czyli jednak udało im się porozumieć.

Czy dlatego, że tabernakulum jest trochę jak arka, że szabat jest trochę jak niedziela, a Chrystus był trochę rabinem? Czy dlatego, że człowiek może być człowiekowi człowiekiem, a Bóg jest dobry, i dobro zwycięża? Bo przecież czasem zwycięża.

Paweł Passini

Zespół Teatru Polskiego

Dyrektor naczelny i artystyczny – **Witold Mazurkiewicz**
Zastępca dyrektora ds. administracyjnych i finansowych – **Małgorzata Mostek**
Koordynacja pracy artystycznej – **Urszula Szczurek**
Kierownik biura obsługi widzów – **Beata Król**
Biuro obsługi widzów – **Wioletta Szecówka, Agnieszka Wala**
Dział promocji – **Zuzanna Bućko, Joanna Feikisz, Piotr Ryncarz, Tomasz Tobys**
Inspicjentki/suflerki – **Halina Mieszczak, Renata Sladeczek**
Kierownik techniczny – **Kazimierz Talar**
P.o. kierownika technicznego – **Andrzej Żeromski**
Brygada techniczna – **Piotr Trzopek, Marek Michalski, Robert Babiec, Jan Sadlik, Wojciech Krawczyk**
Kierownik oświetlenia – **Jerzy Kocoń**
Oświetleniowcy – **Edward Kasiewicz, Roman Szukalski**
Kierownik pracowni elektroakustycznej – **Ireneusz Jeziak**
Akustycy – **Tomasz Zieliński, Sławomir Piro**
Rekwizytor – **Andrzej Gilowski**
Charakteryzatorki, perukarki, fryzjerki – **Maria Dyczek, Alicja Kocoń**
Garderobiane – **Grażyna Caputa, Małgorzata Kwak**
Pracownia krawiecka damska – **Anna Wajda**
Pracownia krawiecka męska – **Zbigniew Kajzer**
Kostiumernia – **Krystyna Pestyk**
Pracownie: malarsko-butaforska, stolarska, ślusarska, tapicerska – **Roman Byrdy, Jerzy Golenia, Renata Kudzia, Piotr Uniwersał**
Kierownik administracyjny – **Danuta Cieśla**
Administracja – **Edyta Jaworska**
Główna księgowa – **Krystyna Bobkowska**
Dział księgowości – **Anna Rodak, Patrycja Sadlik, Stefan Karbowski**
Kadry – **Barbara Kierzyk**
Kasa biletowa – **Grażyna Wójcik, Maria Mazurek**
Wieczorna obsługa widowni i szatni – **Urszula Ignatowicz** (koordynatorka), **Barbara Herman, Helena Kaleta, Lidia Koniorczyk, Ewa Klupaty, Sabina Polak, Jadwiga Szkutnicka, Anna Uniwersał, Renata Wojtyła**
Portierzy/informatorzy – **Janusz Kierzyk, Paweł Olma, Marek Karpiński, Zdzisław Jarosiński**
Sprzątaczki – **Beata Olszewska, Jolanta Drajewicz, Teresa Małysiak, Anna Hodor, Anna Gryzek**
Praczka – **Barbara Antonik**
Konserwator – **Robert Stopka**

Projekt graficzny programu i logo – **Tomasz Tobys**
Fotografie – **Mateusz Taranowski**

ZE ZBIORÓW
Instytutu Teatralnego

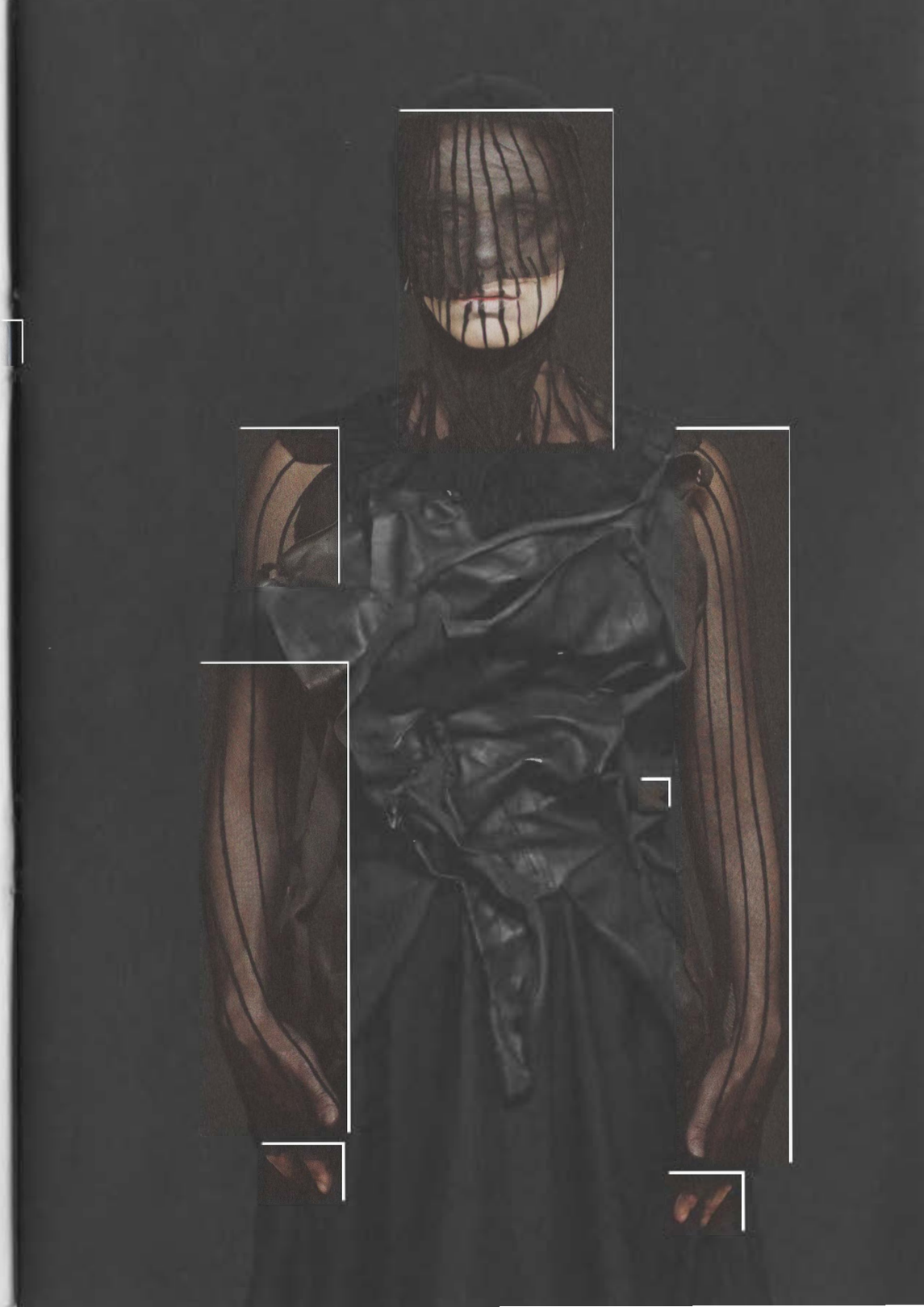

Hebrajskie litery są czymś więcej niż oznaczeniami dźwięków. Są symbolami. Ich kształt i nazwa, miejsce w alfabecie, także słowa, które rozpoczynają – wszystko to sprawia, że każda z nich znajduje się w centrum niepowtarzalnej konstelacji duchowej. W tym sensie są święte.

Bet to druga litera hebrajskiego alfabetu. Jak BAJT – dom, który stoi twardo i pewnie na ziemi. Kropka (nazywamy ją dagesz) przedstawia kogoś, kto mieszka w środku.

Lawrence Kushner, „Księga liter. Mistyczny alef-bet"

teatr.bielsko.pl